

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i> (Florian Roatiș)	5
<i>Repere biobibliografice</i> (Virgil Bulat)	9
<i>Un hermeneut al sufletului românesc:</i> <i>N. Steinhardt</i> (Florian Roatiș)	17

Cronici, eseuri, însemnări, texte autobiografice, răspunsuri la anchete literare

Arta naivă și psihologia	53
André Breton și pictura	55
Între Kafka și Buzzati	56
Géricault, gorgone, categorii	58
Revista revistelor	60
Fantezie ori profeție?	64
Schoenberg, pictor	68
Artă și canoane	70
Sub semnul lui Edgar Allan Poe	75
Centenarul lui G.K. Chesterton	77
Căderea Troiei și Amurgul zeilor	79
Rousseau	81
„Taxon, băiete, zise genialul detectiv, adu-mi o țuică să mă încălzesc”	84
Un matematician din veacul al XIII-lea (ori din al XX-lea?)	87

Muzică programatică ori muzică probabilistică?	90
Turner	93
P.G. Wodehouse (1882-1975).....	95
Charles Ives	98
Biblioteca lui Pepys.....	101
Hegel.....	104
<i>Bhagavad-gita</i>	107
Secretul <i>Scrisorii pierdute</i>	110
Casa memorială D. Ghiță	169
Știri din Ireiăcin	171
Dublu deces: Agatha Christie și Hercule Poirot	175
Doi poeți.....	178
Aforisme românești.....	181
H.G. Wells, explorator al viitorului	184
Poetul în postură de critic.....	188
Francis Bacon al II-lea	190
Ce carte minunată!.....	192
Între Dostoievski și Tolstoi	195
Sub fericită zodie	198
Motocicleta filosofică.....	201
Rochii, mantouri. Casă de modă	204
<i>More geometrico</i>	207
Imanența transcendentă.....	209
Farmecul criticii.....	212
Măști.....	216
Dublul Shakespeare	220
Triumful alchimiei.....	223
Condominiu: rațiune, dragoste, erudiție	226
Anti-agenda	229
Complicațiile candorii	232
Pictura europeană la începutul veacului: Fernand Khnopff.....	238
Pe versantul anecdotic al <i>Mșentelui vrăjtit</i>	241

Citind despre pictura murală în epoca lui Matei Basarab	245
Respectul pentru libertatea opiniilor	248
Poeziile Nazariei Buga	250
Între ecran și roman	252
O mărturie de fidelitate	255
Negrăbitul	257
Cu privire la Camil Petrescu	261
Gâlceava poetului cu uneltele sale.....	262
Un vocativ plurivoc	265
Literatura fantezistă e o realitate	268
Către o definiție populară a timpului.....	272
O supoziție care-i foarte plauzibilă.....	275
Covorul nefermecat	278
Altă vorbă, leică Stancă.....	280
Indicativ prezent.....	283
Critica savuroasă.....	285
Un prozator autentic	287
Gheorghe Crăciun, <i>Acte originale/copii legalizate</i>	291
Eseul bonom	294
Poligonul de tir.....	296
O pictură fenomenologică	299
Sumar examen de ansamblu.....	302
Foto-minutul ca artă.....	307
Trei scurte precizări	311
Mit cifrat.....	313
Hugo – 1985.....	317
Radu Țenescu, <i>Ab urbe condita</i>	319
Lumină lină.....	324
Explicația.....	327
Teohar Mihadaș, <i>Înstelatele oglinzi</i>	329
Anna de Noailles și Marcel Proust	332
Mircea Eliade – omul	337

Ernest Bernea despre cadrele gândirii populare românești	339
Pictura lui Marin Gherasim	345
Eroul meu principal, soarele	347
Asfințiturile zilnice	350
O suferință și o angajare a sinei	353
Din Țara Maramureșului	356
Aflarea Rohiei	360
Câteva cuvinte despre François Mauriac	364
Vraja lemnului	368
Ce fel de capodoperă e <i>Vlaicu Vodă</i> ?	371
Arta Marioarei Voiculescu	376
Ion Pillat, <i>Poezii</i> , volumul 3	380
Lectura	384
Coșbuc întrezărit	387
Serigrafiele lui Ovidiu Avram	391
Poeziile lui Petru Dunca	394
La Curtea-Veche	396
Petre Got, <i>Stelele strigă</i>	399
Noi lecturi ale <i>Miorișei</i>	401
Noi „cuvente den bătrâni”	405
Diecii lui Kafka	415
O caracterizare a sătenilor rohieni	419
Romanul polițist al tinereților mele	423
Arnold Daghani	432
Notiță autobiografică	435
Mărturisire	439
Lecția de la Chevetogne	455
Soluția creștină a programării	460
Cultură și timp	466
Ce știu?	474
Pictorul Teodor Dan	476
Realitatea sătească	482

<i>Nachtmusik</i>	486
De la C. Ardeleanu la Eugen Barbu	489
Fundoianu <i>redivivus</i>	495
Vocația eseului în cultura română	498
O mare bucurie	502

Convorbiri, interviuri

Convorbiri cu Sergiu Al-George	511
Cu N. Steinhardt despre muzica ușoară (Alexandru Băciu)	539
Cu N. Steinhardt în Țara Lăpușului (Constantin Vișan).....	554
Dialog cu N. Steinhardt (Lucia Stana Seviaru)	565
Convorbire (Demostene Șofron).....	569
„Șablonizarea este o pacoste, o rușine și un blestem“ (Alexa Gavril Băle)	576
În vizită la pictorul Dumitru Vonica.....	582
Puține cuvinte despre singurătatea lui Noica (Dumitru Cerna).....	587
Biografia unei cărți: <i>Prin alpi spre sine</i> (Leontin Cupar).....	591

Tablete radiofonice

Ivan Serghievici Turgheniev.....	599
Arta lui Daumier.....	602
Expoziția „America 1920-1940“	605
George Eliot.....	608
Vestigii ale civilizației macedonene în Grecia	610
Francis Bacon.....	613
Pierre Cornille	615
„Jucării pentru suflet“: Reimar Schefold și băștinașii insulei Siberut.....	617
Marguerite Yourcenar	620
Oscar Wilde	622
Muzeul „Gustave Moreau“.....	624

Lugano	627
Stendhal	630
Johannes Gutenberg	633

Texte inedite

Un vis (nepsihanalitic)	637
Doi bătrâni	645
Ce e Dreptul	653
Un posibil răspuns dilemei	656
O evocare a Iașilor și Bucureștilor de altădată: Romeo Drăghici despre Al.O. Teodoreanu	661
Cuvânt la certarea criticii peremptorii	679
Kant în românește	684
Cupluri androgine	688
Acea rotundă hartă dintre ape	691
Autori români într-un studiu de literatură comparată	696
De la suprarealism la simbolism, de la simbolism la realitate	700
Cultul valorilor ferme	705
Tinerii Forsyte	711
Legi noi în sistemantică	716
<i>Referințe critice</i>	719
<i>Indice de nume</i>	735
<i>Indice de titluri</i>	757
<i>Indice de locuri</i>	777

N. Steinhardt

Varia

Ediție îngrijită, studiu introductiv,
note, referințe critice și indici de Florian Roatiș
Repere biobibliografice de Virgil Bulat

MĂNĂSTIREA ROHLA
POLIROM

Lumină lină*

Arta îndeobște (a cuvântului, a liniilor și culorilor) tinde să intensifice materia, să o facă mai puternică și mai virulentă, mai agresivă chiar. Din acest imbold putem, fără grijă ori ezitări, deduce o regulă generală. Artistul, intenționat sau nu, scoate materia în evidență, îi dă o strălucire (o acuitate) superioară celei de care se învrednicește în realitate. I se închină, o exaltă.

Nu astfel și pictorul Ștefan Râmnicănu^{**}, a cărui expoziție la galeria Orizont din București (octombrie 1985) îl înfățișează peremptoriu ca pe o abatere de la constatarea menționată mai sus. Materia, în tablourile sale, se arată potolită, estompată, ștearsă, aș zice, dacă nu m-aș teme să nu fie luat calificativul în sens peiorativ. Mai precis e a spune că se manifestă discret. Ori și mai precis că apare învăluită de o lumină lină, spiritualizată, discontinuă. Așa fiind, în modul acesta *scăldată* într-o ambianță-aură care îmblânzește și înceteșează, materia se oferă într-o a cincea, post-plasmatică stare a sa, unde la contururi se înlătură tot ce este asprime și prea multă neclintire, iar din plinătate tot ce este greutate, gravitație, povară, negație.

Ceea ce nu înseamnă că-și pierde din vigoare și prestanță. Dimpotrivă, atrage și captează nu mai puțin decât ostentativele volume cubiste ori aprinsele culori ale fauviștilor. Nu pierde nimic din vitalitatea ei, din capacitatea ei fascinatorie. Numai că e o materie rafinată și rarefiată, subtilă și limpezită, puternic încopciată celei mai curate tradiții a picturii și sculpturii românești, dintotdeauna atrase – ca și teoretizarea lor etico-estetică – de ce este sens și duhovnicie în corporalitate: de la Ion Andreescu la Horia Bernea,

* *Situația*, anul XXXVI, nr. 12 (463), decembrie 1985, pp. 59-60.

** Ștefan Râmnicănu (1954-), pictor apreciat de Steinhardt, care a scris despre două expoziții ale acestuia: cea de la Galeria Orizont (simultan și la Atelier 35) din 1985 și cea de la Palatul princiar de la Curtea Veche din 1988, care își propunea, la 300 de ani de la urcarea lui Constantin Brâncoveanu pe tronul Țării Românești, să readucă în atenție simbolurile artei bizantine ortodoxe.

Sorin Dumitrescu și Marin Gherasim, de la Brâncuși la Gheorghe Anghel, de la maeștrii iconari până la G.M. Cantacuzino, Lucian Blaga, Al. Busuioceanu și Andrei Pleșu.

Obiectele, privite și redată de Ștefan Râmniceanu, nu explodează, nu atacă, se ascund spre a se destăinui mai desăvârșit, se șterg (cu sfîciune) din dreptul esenței, dau precădere duhului lor lăuntric, „eului” lor, căci au și ele, întocmai ca ființele mișcătoare, o taină ori mai multe, o individualitate, de nu și o personalitate. Nu materialitatea obiectelor este întărită și relevată, ci substanța lor, deoarece exprimă și ele întru câtva misterele firii și ale făcerii mâinilor omenești. Iar pentru însuflețitele trupuri e la fel: sunt și ele supuse unei iconografii a spăseniei învelișurilor, unei urmăriti a dibuirii elementelor celor mai lăuntrice, mai specifice, cu sorții de persistență și supraviețuire cei mai mari. De aceea și sunt văzute trupurile în postură de preferință ascensională, ca ființe înzestrate cu viață nepieritoare și menite – unele – gloriificării.

Iar peste peisaje și naturi moarte cade o lumină care-și află izvorul undeva deasupra lor, pe înălțimi. Tipică: o pânză mare, în format de semicerc: un câmp cu vegetație și clăi; lumina, toată, e concentrată pe și în cer, covârșind un mănunchi de nori albicioși. Iată un simplu ceaun de tuci. Iată un fragment de zid, o fereastră, o căpiță de fân, o carte, un ansamblu de cărți și lucruri banale, un plop, o ceapă, un vas, o candelă. Cât sunt de neostentative, de smerite! Parcă și-ar cere iertare că sunt (aparent cel puțin) atât de „pământești”, de solide, de alcătuite din particulele constitutive ale materiei perceptibile! Ne grăiesc însă, ne șoptesc (zice-s-ar), îngăduindu-ne să intrăm în legătură nu numai cu suprafețele, dimensiunile și densitatea lor, ci și cu finețea lor, cu acel miez, acel nucleu psihofizic și magnetic din care mai cu spor decât din contactul cu „fața” se poate ajunge la cunoașterea lucrului în sine.

Cu totul altminteri ca la Cézanne, ca la flamanzi, ca la construcțiști. Numai har, aură, spectrografie, radiografie, intimism de adâncime și de abis. Brutalitatea obiectualității, masivitatea sigură de sine, infatuată, fenomenalitatea exclusivistă: contestate, înlăturate, înfrânte. Să nu se creadă însă că ne ispitește o pictură de gen

romantic, eterică, ușuratică, încercând să placă prin folosirea obișnuitelor ieftine procedee ale onirismului nesincer sau ale unui fantastic în cea mai mare parte produs de caricaturale distorsiuni ale realității. Pictura lui Ștefan Râmnicăeanu e virilă, serioasă și inspirată de un același duh ostil farafastăcurilor și sclifoselii ca și a unui Petrașcu, Pallady sau Șirato. Realitatea nu-i ocolită ori tratată cu dispreț, ci întregită, luată la cunoștință precum se și cuvine: însoțită de arierplanurile ei, de poezia care întotdeauna o însoțește, de inalienabilul ei câmp „liric”. O pânză a lui Ștefan Râmnicăeanu este *ein Geschehen der Wahrheit*^{*}, ca orice neartificioasă operă de artă: proiectează o lumină asupra adevărului esențial și ascuns al lucrurilor, a celui intrinsec, de multe ori și final. Ea dezvăluie, scoate „obiectul” din iureșul brownian și din confuzia zgomotului de fond: e o adevărire. Ca atare e și bucurie, bucuria apropiării de esență și adevăr, pricină constantă de emoție și euforie.

Poetul și pictorul, când nu se învoiește a fi seduși ori subjuogați de ce se vede, când au curajul și iscusința de a răzbate până la rădăcina energetică și la „principiul” ființei, lucrului ori cuvântului, ne învață să vedem, să deprindem a înțelege lumea deopotrivă cu ei. Privirea lui Ștefan Râmnicăeanu e în cel mai strict înțeles pătrunzătoare. Surprinde și scoate de sub obroc flacăra lăuntrică, îndepăr-tând învelișurile ori dăruindu-le transparență. Operația, dacă vrem să folosim terminologia vechilor evlavii, e de spiritualizare; iar de socotim mai prielnic vocabularul psihanalitic, spunem că e a sublimării. Spiritualizat ori sublimat, în-sinele acesta pictat ne întâmpină blând și în starea sa inițială, necoruptă, feciorelnică. E o stare denumită în tradiția română „de har”, slobozită adică de scoriile, accidente și deformările unor adaosuri incapabile totuși a desființa (măcar că uneori le alterează) țăriile originare.

Cultura noastră, pășind pe urmele simțului artistic al poporului și asimilând liniile de forță ale marilor opere literare ori plastice, a înțeles că declanșator e duhul: pentru făptuirile omului, pentru relațiile sale cu ambianța și cu natura, pentru definirea unicității sale. Iar duhul e lumină, temelie a zidirii întregi.

* O ipostază a adevărului (germ.).

Pe aceasta, căutând să descopere „adevărul adevărat” al tuturor celor văzute, nu se putea să nu o întâlnească un demers pictural neamăgit de ademenirile – trupeșe, felurite, multicolore – ale concreteței. Cu ajutorul ei topește acoperămintele și dă în vileag bine înveșmântata în părelnicii realitate dinapoia gâtelilor. Lumina, care în spațiul stilistic românesc e precumpănitor lină, mângâietoare, pricepându-se a înlesni omului să nu fie strivit de realitate, ci apt a o ghici, dezghiocea și apoi imagina starea-i din urmă, aceea prevestită de Ștefan Lupașcu: o imensitate de fotoni.

Explicația*

În spațio-temporalitatea aceasta despre care, în ultimele decenii, am tot aflat că trăim sub semnul incertitudinii (heisenbergiene), al acauzalității (schrödingeriene) și al relativității (einsteiniene), s-ar putea ca, din când în când, prin efectul infinitelor interacțiuni, rezonanțe și probabilități, să se producă momente de încălcire a raporturilor dintre legități (și ele, de altfel, reduse la proporții statistice) și să se iște stări de confuzie ale categoriilor pe vremuri (sub cheazăia bunului bătrân filosof Kant) socotite a fi apriorice și deci imuabile, inatacabile, inexorabile.

Dacă-i așa – și cum de n-ar fi, când ne-o declară atâția cărturari și astronomi? –, nu ni se pare ilogică – teoretic măcar – ipoteza unei deplasări a ființei omenești în timp. Spațiul și timpul pierzându-și cu desăvârșire vechiul prestigiu, devine tot atât de posibilă o călătorie în categoria timp pe cât este de evidentă mișcarea în categoria spațiu. Drept care și abundenta literatură (de felurite calități) consacrată acestui deocamdată imaginar paradox. Vestita nuvelă a lui H.G. Wells *Mașina de explorat timpul* ocupă desigur locul de frunte într-un gen din ce în ce mai răspândit. Textul scriitorului

* *Cinema*, anul XXIII, nr. 3 (267), 1985, pp. 22-23. Republicat în *Apostrof*, anul IV, nr. 1-2, 1993. Reluat în *Cartea împărtășirii*, ed. cit., pp. 147-151.

englez a fost, de la un punct încolo, pe alte eventuale drumuri, făurindu-se o lume paralelă aceleia în care hălăduim. (Nici în situația aceasta nu-i de iscodit *prezența* unui ins din viitor la o scenă din trecut. Dacă trecutul va putea fi vreodată reconstituit, va fi numai printr-un procedeu de videocasetă: îl vom putea privi, adică televiziunea, nu-l vom putea trăi.)

În *Undeva... Cândva...* retrăirea episodului din 1912 de către dramaturgul Richard Collier și actrița Elise McKenna nu implică intervenții în realitatea de odinioară; realitatea, cu toate acestea, se îmbracă în nesiguranță, enigmă și clarobscur, ea și cum cele ce se vor petrece ulterior sunt, într-un anume fel, știute ori presimțite de protagoniști. (Jocul fin al Janei Seymour dă de înțeles că astfel stau lucrurile.)

„Explicația” straniei întâmplări de lângă Serampore sau a acronologiceii aventuri din America zilelor noastre ne-o poate furniza doar finalul textului eliadian, prin glasul învățatului și înțeleptului Swami Shivananda. Povestitorul și amicii lui n-au fost desigur proiectați cu două veacuri în urmă, s-a înfiripat o iluzie. Iluzie, afirmă Swami, este, asemenea, și *realitatea* vieții de toate zilele, a vieții obișnuite. Toate-s deopotrivă iluzorii și aparente, crede filosofia indiană. „Lumea noastră nu e *reală*, dragul meu”, grăiește învățătorul. Așa fiind, nici magul, stăpân pe mijloace oculte, nu poate crea nimic real, ci numai alte aparențe, alte iluzii. Își poate eventual trece semenii dintr-o iluzie în alta, îi poate plimba din lumea reală în cea imaginară și duce înapoi – drumul e în cerc –, nici una nu-i dăruită cu puterea de a se putea pretinde sigură și stăpânitoare.

Nu înțeleg, răspunde europeanul. Toate lucrurile în lumea aceasta s-ar putea să fie iluzorii și aparente, dar până și închipuirile acestea trebuie să aibă anumite legi ale lor, care să le acorde o doză anume de consistență. Obiecție căreia ușor i se dă replica: iluziile și aparențele se supun acelor legi numai pentru cel care crede în ele. De unde și năucirea totală a interlocutorului neindian.

Soluție ambiguă? Totuși, unica de natură a putea fi propusă pentru filmul american. Lecția e severă: călătoriile în timp sunt o himeră. Doar că, spre a dobândi dreptul să enunți o atare afirmație,

trebuie, în prealabil, să admiți că aparente și iluzorii sunt și cele ale spațiului și timpului în care te miști tu, cel ce ai cutezat să rostești aserțiunea.

Contestând realitatea în sufletul și intelectul nostru, părăsim oare sala unde a rulat duios-ghidușul film? Nu, încadrând-o, zâmbitori, în sistemul științific care o consideră, stohastic, ca pe cea mai probabilă.

(Și nedând uitării argumentul pe care naratorul *Noptilor* l-ar fi putut invoca împotriva lui Swami Shivananda: o fi lumea comună ireală, dar nici perfect iluzorie nu poate fi considerată: iluzia realității ei s-a păstrat neștirbit *aceeași* pentru miliarde de ființe pe arii imense de-a lungul mileniilor.)

Singurul sfat ce-l pot da râvnitorilor după o explicație neechivocă a grațiosului film: să citească (ori recitească) nuvelele fantastice ale lui Mircea Eliade, pregătindu-și cugetul către cât mai dezinvolta primire a principiilor relativității generalizate și recunoașterea împrejurării că nimic nu ne distrează mai mult decât jocul (pentru adulți) de-a Timpul și Spațiul, de-a acum și atunci, de-a aici și acolo. Miracol al întâlnirii dintre Știință și Copilărie, nu mai puțin tainic decât toate ale SF?

Teohar Mihadaș, *Înstelatele oglinzi**

Aspre-s versurile lui Teohar Mihadaș** în volumul *Înstelatele oglinzi*, aspre, dure, potrivnice oricărei dulcegării – și pareă strunite a nu îngădui sentimentelor să înduplece întru cârva rigoarea poetului cu aromânească obârșie. Însăși casta, cinstita sobrietate a vieții

* *Steaua*, anul XXXVII, nr. 1 (464), ianuarie 1986, p. 50.

** Teohar Mihadaș (1918-1996) a publicat volume de poezie (*Ortodoxie păgână*, 1941; *Țărâna serilor*, 1967; *În lumina inserării*, 1982; *Orfica tăcere*, 1988 etc.), proză (*Țărâmul izvoarelor*, 1968; *Frumoasa risipă*, 1980; *Steaua câinilor*, 1991) și memorialistică (*Pe muntele Ebal*, 1990).